

Kaua'i o Mano

na Kerji Rasmussen

Aloha mai kākou e o'u mau hoa kula o Kawaihuelani. 'O kākou nā kānaka i hō'ale i ka wai ua lana mālie. Ua ho'i mai kākou i ke kula no ka ho'omaka 'ana o kekahi kau hou. He kauwela lō'ihī ko kekahi kanaka. Akā, 'a'ole ko'u he lō'ihī. Koho maila au e hana i ka papa 'ōlelo Hawai'i 401 i kēia kauwela aku nei. Mai ka ho'omaka 'ana o ka papa, a'o maila au e pili ana i nā wahi o ka Hawai'i e la'a ke kaiāulu lawai'a kahiko a me nā kanāka e 'ōlelo Hawai'i wale ana nō. A laila, ua hana au i ka hō'ike hope loa a ho'omaopopo nō au he hō'ike ia no ko'u ola a pau. Eia ke kumu.

A pau ke a'o 'ana mai i ka lumi papa, ua hō'ea ka manawa e ho'ohana ai i nā mea a mākou i a'o mai ai. 'O ke kahua ma mua, ma hope ke kūkulu. Ua hele mākou i Kaua'i no ko mākou hō'ike hope loa. I laila mākou e 'ike maka ai i kekahi mau wahi pana o Kaua'i a hiki i Ni'ihau. 'A'ole au i 'ike i ko'u mākaukau a mākaukau 'ole no ia huaka'i. Akā, pīhoihoi a'ela au e 'a'a. Iā mākou i hō'ea ai ma Kaua'i, kalaiwa akula mākou a puni ka mokupuni. Ua 'ike au i nā kahakai u'i a lohe 'ia ko nā kahakai mau mo'olelo. Iā mākou e hele ana a māluhiluhi, ua loa'a ka hale kahakai iā mākou. I loa nō au a 'ike i ka hale, 'o ko'u kūnāhihi a'ela nō ia i ka nani o ia hale – he kākela! Ma hope o ka noho pa'a 'ana ma ka hale, ua hele mākou i ka hale inu pia akā, he mo'olelo 'oko'a kēlā.

I ia lā a'e, 'ike akula mākou i ke kapakai o Nā Pali. Ua holo mākou ma luna o nā wa'apā zodiac. I ka huaka'i i ho'omaka ai, mālie ke kai. Akā, iā mākou nō a holo i waho, i ke kai hohonu, pi'i maila nā nalu a ho'omaka maila ka wa'apā zodiac e hā'uke'uke a luna a lalo. 'A'ole au makemake i ia mahele o ka holo

'ana. I kekahi manawa, ua lele ka wa'apā zodiac i luna o kekahi nalu a hā'ule ihola au ma ka hope o ka wa'a. Mai uē au no ka mea i loa nō au ā hā'ule i ka wa'apā zodiac, ua 'eha nō au, a māui ihola nā hua waiwai o ka 'ohana. Akā, 'a'ole ia ha mana'o e ho'oheno ai. Ma hope o ko'u le'ale'a ma ka wa'apā zodiac, a ua pau ko'u uē 'ana ma muli o ka 'eha o ko'u kino, 'ike akula mākou i kekahi kaiāulu kahiko a ua a'o mai i nā mo'olelo e pili ana i kēlā wahi pana. Ma hope o ka holo 'ana a puni ke kapakai o Na Pali, ua hele mākou i kekahi pā'ina e 'ai a e lohe i kekahi mele Hawai'i.

I ka pō'aono, hele akula mākou i Ni'ihau. Ua pīhoihoi au i ka huaka'i 'ana, ua ma'i ko'u 'ōpū ia'u e no'ono'o ana e pili ana i ka lele 'ana i kekahi mokulele pinao. 'A'ole nō au makemake i ka lele 'ana. No laila, ua pa'a ko'u mau maka a 'ōlelo au ia'u iho e aho ko'u hele 'ana. Iā mākou i hō'ea ai ma Ni'ihau, 'ike akula au i kekahi kahakai nui loa me ka 'ole o nā kānaka haole. Auē!! Makemake nō au i kēlā mana'o. Ua hana mākou i ka lā a pau, e hō'ili'ili ana i nā pūpū a e ku'i ana i 'opihi no kekahi pā'ina i kēlā pō. A'o maila mākou e pili ana i ke ola 'ana i ka mokupuni mai kekahi wahine mai Ni'ihau mai. Ma hope o ko mākou ho'i 'ana mai Ni'ihau mai, ua hele mākou i ka pā'ina ma ia kahakai u'i me ko ke kumu mau hoaloha a me kona 'ohana. I laila, ua 'ai mākou a lohe akula i nā mo'olelo mai nā 'ohana o Ni'ihau. A laila, ua hīmeni a hula mākou ma lalo o kekahi mahina piha. He keu a ka le'ale'a.

He aha ka hana o mākou ma hope o kēlā? Nui nā hali'a aloha hou o mākou. Inā makemake 'oukou e maopopo nā mea 'ē a'e a mākou i hana ai, pono 'oukou e kau inoa no ka papa 'ōlelo Hawai'i 401 na Kumu Keao Nesmith a me ia paha, hiki iā 'oukou ke ho'omaka i ka ho'onui 'ana i ko 'oukou mau hali'a aloha.

Mai pōina 'oukou, e ola ka 'ōlelo Hawai'i iā kākou.

E HAWAII O KEAWE. E MAUI O KAMA. E OAHU O KAKUHIHEWA. E KAUI O MANO.

Ua kukuluia ka hale a paa e Kamehameha I, mai Hawaii a Kauai, a o Kamehameha II a me III kai hooponopono, a ua malu aole kula, aole makani e hina ai. O kakou hoi ka noho hale, e noho i loko o ka hale. E malama, e hoolako i na mea e mau ai ka maikai o ua hale nei.

Oia no ka olelo nui a ke Alii Nui o Kamehameha IV i ka la 11 o Ianuari, i ka makahiki 1855, ma ka Hale Pule o Kawaiahao i mua o ke anaina, i mua o ko kakou poe kupuna, ko kakou poe kupuna kaulani. Pehea kakou moopuna o keia wa? He mau moopuna kaulani ku i ke ano o ia mau kupuna? Aole paha, eia no kekahi o kakou nei ke manao nei e kau i ka inoa, ka inoa hoi o ko lakou poe kupuna ma ka palapala o ka maalea. O ka'u wale no ia oukou e kuu lahui Kanaka, mai puni i ke kula e loa mai ana mai ka lima apa o ka maalea, mai puni ka makani ahailono o ka wahahee mai Wakinekona mai a mai puni hoi aohe o kakou hale. Oiai he hale ko kakou, eha ona poukihi. O Hawaii. O Maui. O Oahu. O Kauai. O ka lani o luna ke kaupoku, o ka honua o lalo ke kahua, ua paia he

lau kanaka kaulani e. No laila e kuu lahui kaulani, mai kau inoa.

na Keoki Faria

I ka lā 3 o Mei MH 2007 i kūkala mua 'ia ai kēia mau 'ōlelo i mua o ke anaina i ho'ākoakoa 'ia no ka ho'okūkū 'ōlelo 'o Mūkikī Wai nā Mamo o Mānoa. Ua kū maila kēia mamo o Olomana me Ahiki, he haumāna ho'i o ka papa Kākā'ōlelo (HAW 602), a waiho maila i kona 'ike me kona mana'o.

I ka wā i huli ai ke au o Hawai'i nei, he mea laha loa paha ke kū a 'ōlelo a nā loa o ia mea he ha'i 'ōlelo ho'oulu. 'O Nāwahīokalani'ōpu'u, 'o Kaulia, 'o Kamaka'eha, 'o Kauikeaouli ho'i, ua hele a ma'a i ke kūkala mana'o, a ua lilo nō ka hua'ōlelo a ke akamai i hale 'olu'olu, i hale pa'a e malu ai kānaka. I kēlā me kēia kupu 'ana mai o kahi mea e ho'opilikia mai i ka lāhui kanaka, na kēia po'e i hu'e i ka mana'o o laila a hō'ike pū aku i ka pane o ke kanaka nona kēia hale.

A i kēia wā nei, ua mau nō. 'A'ole loa e nele ke ki'i 'ana o ka ma'alea e ho'oma'ewa mai. 'A'ole ho'i e nele ka pane o ke aloha 'āina me ke kīpū lani. E like nō me ke kupuna i hehi mua i ke ala o ke akamai, pēlā ho'i kāna mamo i kona hāpai 'ana mai i nā 'ōlelo i waiho maila i luna nei. E ola ka lāhui kaulani.

Ka Ulu Hoi

Puke 7 . Helu 8

II Kepakemapa 2007

MĀNOA, KONA,
O'AHU A LUA

Lillie Makaila
Kenji Rasmussen
Kaleomanu'iwa Wong

HE NŪPEPA PUKA
MAHINA

PAPA MO'OLELO

- 1 Kaua'i o Mano
- 2 He Ha'i 'Ōlelo Ho'oulu Mana'o

luna@kauluhoi.org / mooolelo@kauluhoi.org

www.kauluhoi.org

Kahikina de Silva, Luna Ho'oponopono